

Beretning fra deltagelse i konference i NordEuropeisk Luther Akademi 14.-16. nov. 2024 i Göteborg

Af: Karsten Christensen, sognepræst i Harboøre

Dette års NELA-konference havde overskriften 'Jøderne, Israel og kirken' og bød på en række spændende foredrag.

Reidar Hvalvik fortalte om 'Jødedom og kristendom i den tidlige kirkehistorie', for hvornår blev de kristne en anden gruppe end jøderne? Jesus blev født som jøde, og de første kristne var jøder, og læser man Paulus i Galaterbrevet, siger han, at vi er Abrahams efterkommere, hvis vi hører Kristus til, selv om det næppe er selvforståelsen hos ret mange kristne i dag.

På Jesu tid fandtes der tre grupperinger i det jødiske folk: saddukæerne, farisæerne og essenerne, som havde det tilfælles, at det afgørende var Guds åbenbaring i loven og profeterne og Guds nærvær i templet. Efter den jødisk-romerske krig i 66-73 e.Kr. var essenerne blevet udslettet på Masada, og saddukæerne mistede templet. Til gengæld var nazaræerne kommet til, som blev kernen i den kristne kirke, og farisæerne, som beholdt fokus på toraen, altså mosebøgerne med loven og deres forskrifter. Man kan sige, at den tidlige jødedom blev mor til to døtre: den tidlige kristendom og den proto-rabbinske jødedom, selv om det er et forenklet billede.

Vejene skiltes mellem 70-135, men de udsprang af det samme. Tacitus skriver i 105 om, at der var folk, som mængden kaldte kristne i år 64. Efter templets ødelæggelse blev jøderne pålagt en ny skat, da de jo ikke længere kunne betale tempelskat, og skellet mellem jøder og kristne blev tydeliggjort af dette politiske indgreb.

Med tiden blev mishna og talmud definerende for jødedommen, hvor troen på Kristus er det definerende for troende jøder og grækere og alle andre. Her hører man til ved dåb og tro.

I sit andet foredrag, som var en bibeltime: 'Israels plads i frelseshistorien', gennemgik han Rom 9-11 og understregede den pointe, som Knut Alfsvåg også gjorde i sit foredrag om 'for jøde først...', at Israel er det ædle oliventræ, som Gud har udvalgt som sit. Tror man ikke på Kristus som frelser, bliver man brækket af det træ, men troen på Kristus sikrer genindpodning. For os hedninger, der er vokset op som grene på et vildt oliventræ, gælder det, at vi kan blive podet ind på det ædle oliventræ af nåde, men at der gælder det samme for os som for jøderne, at tror vi ikke, vil vi også blive brækket af. For både vilde og ædle grene gælder retfærdiggørelsen af tro, og Gud har ikke forkastet sit folk. Der er nu ét folk, én vej til Gud, og den går gennem Jesus.

Knut Alfsvåg fortsatte med foredraget 'For jøde først, om kristen mission for jøder og hedninger'. Som noget helt unikt deler de to religioner, jødedommen og kristendommen, helligskrift, men er uenige i tolkningen. Den jødiske tro er rammen om den kristne tro, og vores trosbekendelse siger, at Jesus er nøglen til forståelsen af hele verdenshistorien. Det var en stor mundfuld for jøderne på Jesu tid og stadig i dag.

Det store spørgsmål er så, om jøderne som folk har en blivende betydning ud over at være kontekst og fortolkningsramme.

Gud er trofast, og han glemmer ikke sine løfter. Frelsen er for alle, der bekender deres skyld og synd og tror på Jesus som frelser. Der er ikke givet noget særligt frelses-spor til jøderne, og når der i Rom 11,26 er tale om, at hele Israel skal frelses, skal det ses i lyset af GT, hvor vi også læser, at løftet gælder Jakob og ikke Esau, Isak, men ikke Ismael. Der er en rest, der skal frelses. Den uomvendte del af Israel har den funktion, at det skal minde os hedninger om, at vi er blevet podet ind på det ædle oliventræ af nåde. At frelsen er nået til os hedninger skal til gengæld gerne ægge Israel til misundelse og dermed pode dem ind på det samme oliventræ, som de oprindeligt også sad på.

Mission blandt jøder først, if Paulus, er vigtig, fordi de modtog løfterne. De første menigheder var en blanding af jødekristne og hedningekristne. Der er intet der tyder på, at der har været en opdeling, og det har været muligt at være kristen og samtidig bevare en jødisk identitet.

Hvis vi i den kristne kirke havde læst markant mere i Rom 9-11 og havde besindet os på det hovmod, Paulus advarer de hedningekristne om, havde meget frygteligt op igennem historien kunnet undgås.

I tråd med dette argumenterede **Timo Laato**, at man ud fra Rom 9,6 må sige, at det Israel, der skal frelses, ikke er det etniske folk Israel, men kirken. Og når der i Rom 11,26 står, at hele Israel skal frelses, så har hele Israel, når det har været nævnt andre steder i Skriften, aldrig betydet hver eneste israelit, og derfor gør det det heller ikke her i 11,26, men derimod, at enhver, der bekender troen på Jesus og dermed er med i det nye Israel, skal frelses.

I sit andet foredrag 'Martin Luther og jøderne i 1500-tallet og i dag' begyndte **Knut Alfsvåg** med det værste først: Nazisternes Luther. I Luthers skrift 'Om jøderne og deres løgne' fra 1543 fandt nazisterne en masse citater, som de gengav i et forord til et nazistisk skrift i tiden før 2. Verdenskrig. Alle citaterne var korrekte, og der er ingen undskyldning for det skrift, Luther udgav. Det skulle han aldrig have gjort. Men det er slet ikke alt, der er at sige om Luthers forhold til jøderne, men problemet kan være, at mange kun kender den Luther. Problemet er også, at selve diskussionen er meget betændt, fordi et forsøg på at forklare Luther på dette område let kan opfattes som et forsøg på at tage brodden ud af holocaust, og det må aldrig ske.

I skrifterne før 1543 er Luther på linje med kirken generelt, hvor det handlede om en teologisk kritik af jøderne, som så gav sociale og politiske udslag. Der opstod et folkeligt jødehad i 800-tallet og korstogene hjalp ikke på det. Der opstod en antikristelig konspirationsteori i kølvandet på det og i senmiddelalderen betragter man jøderne som kættere, fordi de udlægger GT i strid med kirken. Jøderne blev fordrevet både fra England, Spanien og Frankrig, og hvor uenigheden før havde været teologisk blev den nu til en modstand mod selve den jødiske race.

Andre ville på Luthers tid brænde al jødisk litteratur som et led i en missionsstrategi, men Luther var imod, fordi jøderne jo var dem, der kunne lære humanisterne hebræisk og dermed give adgang til GT. I sine skrifter frem til 1543 er der håb og en bøn om jødernes omvendelse, og Luther blev af sin samtid opfattet som tolerant og holdt fast i den teologisk begrundede afstandtagen.

Når han så i 1543 eksploderer, sker det på baggrund af en jødisk kritik af jomfru Maria. I dette skrift sætter han sig på den høje hest og spyr galde ud til højre og venstre, som på intet tidspunkt rammer ham selv. Dette er usædvanligt for Luther og gør ham ikke ære.

Virkningshistorien af dette skrift er så dette skrift 300 år senere fra nazisternes hånd, og da er konteksten oplysningstidens jødekritik. I Norge forbyder man jøder adgang til landet i 1814 af mere sekulære end religiøse årsager.

Nazisterne mente, at jøderne stod i vejen for en tysk genfødsel. Det lå godt i tråd med den folkelige antisemitisme, og Luthers skrift fra 1543 var godt skyts.

Men Luther var ikke antisemit. Han er frygtelig i sine udtalelser i skriftet fra 1543, men holder ellers den teologiske begrundelse for afstanden og håbet om jødernes omvendelse højt.

Daniel Johansson holdt et musikalsk foredrag om Felix Mendelsohn Bartholdy, som levede 1809-1847. Foredraget var krydret med musikalske indslag. Mendelsohn Bartholdy var oprindelig jøde, men blev døbt af en reformeret præst i Berlin. Han blev set ned på som jøde, selv om han var en kristen, og selv efter hans død fortsatte antisemitismen mod ham. Hans musik blev forbudt efter 1935, og hans statue blev revet ned i 1936, og selv om der i Tyskland blev et opgør med nazismen, blev der ikke gjort meget for at genoprette Mendelsohns ry.

Mendelsohn Bartholdy var en enestående begavelse. Man opfattede ham som en ny Mozart. Han beherskede 4-5 sprog, var en strålende begavelse i mange retninger, både kreativt og matematisk.

Han skrev ouverturen til En skærsommernatsdrøm, da han var 17. Den blev hans gennembrud. Han underskrev sine værker med LEGD: 'Lass es gelingen, Gott' og HDM: 'Hilf du mir'.

Hans brug af GT i værkerne blev tolket som et forsøg på at danne bro mellem jødedom og kristendom, som om GT slet ikke er en del af de kristne skrifter.

I 1830 var der 300 års jubilæum for Confessio Augustana, og til det formål havde Mendelsohn bedrevet Reformationssymfonien no 5, hvor man i 4. sats hører 'Vor Gud han er så fast en borg'. Bach og Händel var hans store forbilleder. Blandt hans værker finder man også et med fokus på de 4 solaer: Troen alene, nåden alene, Skriften alene, Kristus alene.

Jan Bygstad holdt to foredrag. Det første om 'Farisæisme og kristendom'. Her tog han udgangspunkt i Hugo Odebergs bog af samme navn. Vi har ofte et noget karikeret billede af farisæerne, men i virkeligheden er der mange lighedstræk mellem farisæernes tankegang og katolikkernes, og Jesu opgør med farisæerne ligner Paulus' opgør med judaisterne og Luthers opgør med Erasmus.

Grundlæggende er problemet antropologien. Farisæerne mente ikke, at syndefaldet førte arvesynden med sig, og de tror på, at Gud har givet sin lov, så mennesket kan overvinde den onde drift i sig. Den onde drift er ikke ond i sig selv, men er noget, Gud har skabt os med, som vi skal prøves ved og udvikles i. Vi vælger altså selv, om vi vil være et Gud-velbehageligt menneske.

Da Paulus bliver omvendt, kolliderer to verdner. Loven er ikke længere et middel til forbedring og en slags helliggørelse, men et erkendelsesmiddel, der skal få mennesket til at se, hvordan vi ser ud i Guds øjne. Og en retfærdighed under loven kan ikke bære et menneske i døden.

Jan Bygstads 2. foredrag handlede om Treenigheden i GT. Der fandtes ingen færdig treenighedslære på hverken GT eller NTs tid, og jødedommen afviser enhver pluralitet i guddommen, men den findes mange steder. I Joh 5,46 siger Jesus, at Moses skrev om mig. I Joh 1,18 skriver Johannes, at Jesus er blevet Guds tolk, for der er ingen, der har set Gud. Men Gud er én, både i GT og NT. Derefter kom Jan med mange interessante eksempler på, hvordan Gud jo siger, at ingen kan se ham og leve, og alligevel har ladet sig se. Gud har ladet sig se som Jesus. Herrens engel er Jesus. Jesus redder Hagar. Når det kommer til Guds navn, Jeg Er, er det Jesus, der i tornebusken fortæller Moses, hvem Gud er. Der er så mange steder i GT og NT,

hvor navnet peger hen på en treenig Gud. I Filipperebrevs-hymnen skriver Paulus også, at målet er, at alle skal bekende, at Jesus Kristus er Herre. Altså Jahve. Det er målet for hele skaberværket.

Thorbjørn Johansson holdt foredrag om Dietrich Bonhoeffer og Bethelbekendelsen. Et meget spændende rids af Bonhoeffer og Herman Sasses modstandskamp i et Tyskland, hvor Deutsche Christen forstod det folkelige og folkestrømningerne som gudgivne. De udgav Bethelbekendelsen i 1933, fordi de forstod modstand som bekendelse af noget i stil med Luther, da han slog tesoerne op på kirkedøren. Bekendelsen fik dog ingen bred betydning.

På STM-kurset underviste **John T Pless** fra Fort Wayne om dåben og Luthers katekismer.

Pless begyndte med en historisk baggrund for katekismeundervisning i det hele taget, som ikke var Luthers opfindelse. Helt tilbage fra Augustins tid så man bekendelsen og fadervor som de to bærende elementer i den kristne trosoplæring. Selve formen, som bygger på spørgsmål og svar, var heller ikke ny på Luthers tid. Både den lille og den store katekismus blev udgivet i 1529.

Målet var, at de skulle være en hjælp til lægfolket, en afløser til de konfessionelle manualer, man brugte i middelalderen. Luther havde i årene op til udgivelsen holdt en del katekismeprædikener, og det var i høj grad et opkog af dem, der udkom i katekismen.

Den lille katekismus skulle kunne bruges som en hermeneutisk nøgle: flugtede prædikenen med den, var den troværdig. Rækkefølgen blev først en gennemgang af de 10 bud, så problemet blev diagnosticeret, derpå trosbekendelsen, så der kom klarhed over, hvad Gud har gjort for os, dernæst Fadervor, som en kilde og norm for al kristen bøn. Luther skrev tillige 36 salmer, hvoraf en del er bygget over katekismen.

Analfabetismen var meget udbredt på Luthers tid, så det skulle være enkelt og skulle kunne læres udenad.

Udgivelsen af katekismerne løste ikke alle problemer, men de gjorde et forsøg. Den skulle kunne læses som en minibibel, og mange steder oversatte missionærer som det første katekismen, som blev et godt grundlag for den kristne tro.

Katekismen skal tygges på, som koen, der tygger drøv. Den er ikke noget, man bliver færdig med. Den er som en schweizerkniv. Luther bad også katekismen og nævnte 3 brug: som bønnebog, vejledning i det kristne liv og opsummering af den kristne tro og sagde selv, at alle burde blive ved med at læse og grunde over den indtil vi har undervist Djævelen til døde og selv er blevet klogere end Gud..

Dernæst var der grundig undervisning i dåben. Luthers dåbssyn, teologi. Grundlæggende er man nødt til at stille tre spørgsmål, for at forstå, hvad der er på spil i dåben:

- 1) Hvad er dåben? - Er det Guds eller menneskers værk?
- 2) Hvad er synd?
- 3) Hvad er tro?

I besvarelsen af de tre spørgsmål viser det sig, hvorfor vi døber børn og ikke gendøber: Dåben bliver gjort ved mig. Jeg bliver genfødt i dåben og har lige så lidt indflydelse på den genfødsel, som jeg havde på min biologiske fødsel. Dåben er udelukkende Guds værk. Vi er født med arvesynden og kan ikke selv fravriste os den. Troen er en Guds gave og ikke en viljeshandling, det er ikke en intellektuel øvelse, men et tillidsforhold til den Gud, der har skabt og frelst mig. Dåben er ikke en afsluttet handling, men en ny virkelighed, vi bliver sat ind i, og som først fuldt ud realiseres på den anden side af døden. Der er et eskatologisk sigte i dåben.

Luther prædikede en del gange om dåben.

Pless gennemgik også Barths dåbssyn, og hvordan Herman Sasse genoptog Luthers syn på dåben. Sidst på kurset lavede han en gennemgang af den amerikanske evangelikale virkelighed.